

"Allah'ın haklarını da kulların haklarını da gözeten" şeklindeki açıklaması da (İbn Teymiyye, VII, 57-58) kelimenin bu kapsam genişliğini ifade etmektedir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de başta peygamberler olmak üzere inancı, tutum ve davranışlarıyla mükemmel bir insanlık örneği sergileyenler sâlihler arasında zikredilmiştir (meselâ bk. el-En'âm 6/83-87; el-Enbiyâ 21/69-86).

Sâlih kelimesinin erdemli insanları ifade etmesinden dolayı dindarlığı ve güzel ahlâkla tanınan ilk müslüman nesiller "selef-i sâlihîn" şeklinde anılmış, bu isim bazı kitap başlıklarına da yansımıştır. Kıvâmüs-sünne et-Teymî'nin *Siyerü's-selefi's-şâlihîn* (nşr. Kerîm b. Hilmi b. Ferhat b. Ahmed, Riyad 1420/1999), İbn Teymiyye'nin *Şezerâtü'l-belâtin min tayyibâti kelimâti selefîne's-şâlihîn* (Beyrut, ts.) ve Mustafa Vahyî Efendi'nin *Tuhfetü's-sâlihîn ve sübhâtü'z-zâkirîn* (İstanbul 1284) adlı kitapları bu tür eserlerdendir. Sâlih, sâliha ve sâlihât kelimeleri iyi, doğru, din ve dünya hayatı için faydalı işleri ifade etmek üzere dinî ve ahlâkî kaynaklarda çokça kullanılmıştır. Bu bağlamda Nevevî'nin *Riyâzü's-şâlihîn*, Ebû Muhammed İzzeddin Abdülazîz b. Abdüsselâm'ın *Şecere-tü'l-ma'ârif ve'l-aḥvâl ve şâlihu'l-aḳvâl ve'l-a'mâl* (nşr. İyâd Hâlid et-Tabbâ', Dı-maşk 1989), İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *el-Kelîmü'l-tayyib ve'l-ameli's-şâlih* (nşr. İsmâil b. Muhammed el-Ensârî, Riyad 1399/1979) isimli eserlerini de zikretmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 168; II, 168, 313, 372, 381; III, 75; IV, 14, 197, 202, 268; İbn Hazm, *el-Aḥlâk ve's-siyer*, Beyrut 1405/1985, s. 14; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, X, 174; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, VII, 57-58; Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Miṣbâhu'l-münir*, Bulak 1316, s. 157-258; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, II, 502; R. Dozy, *Supplément aux dictionnaires arabes*, Beyrouth 1968, I, 841-842.

MUSTAFA ÇAĞRICI

SÂLİH

(الصالح)

Sahih veya hasen olup dinî meselelerde delil sayılabilecek nitelikteki hadisleri ifade etmek ve bir râvinin güvenilirliğini belirtmek üzere kullanılan hadis terimi.

Sözlükte "iyi, yararlı, düzgün" anlamına gelen sâlih kelimesi hadis terimi olarak *ceyyid*, *müstakim*, *sâbit*, *nebîl* ve *mahfûz* gibi terimlerle birlikte "sahih ve

ya hasen olan ve şiddetli zayıflığı bulunmayan hadis" demektir. Bir hadisin sahih ve hasen gibi dinî meselelerde delil sayılmaya elverişli olduğuna işaret etmek için kullanılan "sâlih li'l-ihticâc" ile, terkedilecek derecede düşük seviyede olmayıp kendisinden daha zayıf bir hadisi kuvvetlendirmeye veya kendisinin kuvvetlenmesine yarayacak hadisi ifade etmek için kullanılan "sâlih li'l-i'tibâr" tabirleri sonradan ortaya çıkmıştır.

Sâlih terimi II (VIII) ve III. (IX.) yüzyıl muhaddislerinden Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a er-Râzî ve Ebû Dâvûd es-Sicistânî tarafından "sahih" ve "hasen" anlamında kullanılmıştır. Abdullah b. Mübârek'in Dımaşklı râvileri değerlendirmesi sırasında, "Rivayetlerinin çoğu mürsel ve maktûdur, sika râvilerin muttasıl senedle rivayet ettikleri ise sâlihtir" derken (Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi'*, II, 287) sahih hadisi kastetmektedir. Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen*'indeki hadislerden söz ederken eserine sahih hadislerle sahihe benzeyen ve ona yakın olan hadisleri de aldığını, kusuru bulunanlara işaret ettiğini, hakkında hiçbir şey söylemediği hadislerin ise sâlih olduğunu belirtmiştir (*Risâletü Ebî Dâvûd*, s. 27-28). Onun bu açıklamasını değerlendiren İbnü's-Salâh müellifin buradaki sâlih tabirini "hasen" anlamında kullandığını söylemektedir ('*Ulûmü'l-ḥadis*, s. 36). Şemseddin es-Sehâvî de Ebû Dâvûd'un zikrettiği sâlih teriminin hasen mânâsında anlaşılmasının ihtiyata daha uygun olduğu görüşündedir (*Fethu'l-muḡis*, I, 80-81). Sâlih olduğu belirtilen hadis sahih ve hasenle eşdeğerde kabul edildiği için dinî konularda delil olarak kullanılmıştır.

Sâlih terimi "sâlihu'l-ḥadis" ve "suveylih" şeklinde râvinin vasfı olarak da kullanılmıştır. II. (VIII.) yüzyılın sonlarında Abdurrahman b. Mehdî sâlihu'l-ḥadis terimine zayıf râvileri nitelendirmek için yer vermiştir (Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 39). III. (IX.) yüzyıl münekitleri de bunu rivayetleri delil olarak alınamayan, fakat itibar için yazılabilen zayıf râviler hakkında kullanmışlardır. Yahyâ b. Maîn'in Muâviye b. Ammâr için, "Sâlihtir" dedikten sonra metrûk olmadığını ayrıca belirtmesi ve Ebû Hâtim'e Ziyâd b. Küleyb et-Teymî hakkında, "Sika mıdır?" diye sorulduğunda, "Sâlihtir" şeklinde cevap vermesi (İbn Ebû Hâtim, III, 542) bu terimin sika ile aynı seviyede kabul edilmediğini, hadisleri terkedilmeyen zayıf râviler için kullanıldığını göstermektedir. "Sadûk" ve "câzü'l-ḥadis" gibi terimlerle birlikte yaygın şekilde bu anlamda ge-

çen terim zaman zaman sika lafzı ile birlikte "sikatün sâlihu'l-ḥadis" ve "sâlihu'l-ḥadis sikatün" diye ifade edilmiş, bu durumda râvinin güvenilirliği ve hadisiyle ihticac edilebileceği belirtilmiştir. Suveylih de genellikle "leyse bi'l-kavî" terimiyle birlikte kullanılmaktadır (Yücel, s. 131-132). Gerek sâlihu'l-ḥadis gerekse suveylih, daha çok adâlet yönünden kusursuz olduğu halde zabt itibarıyla hatası sika râvilerden çok olan râvileri ifade eden terimlerdir. İbn Ebû Hâtim ve ona tâbi olarak Hatîb el-Bağdâdî ile İbnü's-Salâh'ın makbul râvileri sınıflandırdıkları dörtlü taksimde sâlihu'l-ḥadis ve suveylih ta'dîlin en alt mertebesi olan dördüncü grup lafızlar arasında yer almıştır. İbn Hacer el-Askalânî, Şemseddin es-Sehâvî ve Süyûtî'nin altılı taksiminde ise bunlar, ta'dîlin en alt kademesi olan ve cerh lafızlarının en yakınında bulunan altıncı mertebedeki lafızlar arasında geçmektedir. Sâlihu'l-ḥadis ve suveylih lafızlarıyla değerlendirilen râvinin hadisleri dinî konularda delil olarak kullanılmamakla birlikte terk edilmez, diğer rivayetlerle karşılaştırılarak başka hadisleri desteklemek veya kendisi destek görmek üzere yazılır ve incelenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "slh" md.; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 114, 161, 173, 262; II, 306; Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke fi vasfî Sünenih* (nşr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ), Beyrut 1405, s. 27-28; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 37-38, 253, 432; III, 291, 296, 542; IV, 87, 228, 323, 356; V, 329; VI, 22, 108, 182; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1406/1986, s. 39; a.m.f., *el-Câmi' li-ahḳâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, II, 287; İbnü's-Salâh, '*Ulûmü'l-ḥadis*, s. 36, 124-125; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muḡis*, Beyrut 1403/1983, I, 80-81, 361-368; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1409/1989, I, 168-169, 177-178, 341-345; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 138-139, 149-150, 163-164; Ahmet Yücel, *Hadis İstihlâhlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 123, 131-132, 163; G. H. A. Juynboll, "Şâlih", *EP*² (İng.), VIII, 982-984.

MEHMET EFENDIOĞLU

SÂLİH

(صالح)

Kur'an'da Semûd kavmine gönderildiği bildirilen peygamber.

Kur'an-ı Kerim'de Semûd kabilesine peygamber olarak gönderildiği bildirilen Hz. Sâlih'in (el-A'râf 7/73; en-Neml 27/45), kavminin en itibarlı ailesine mensup olduğu rivayet edilir. Şeceresi İslâm kaynaklarında Nûh oğlu Sâ'm oğlu İrem oğlu Âmir (Âbir)